

tur salus publica, nisi ei cum manifesto dispendio vita aliquorum suorum civium subveniatur, Princeps vel Respublica, potestatem habet obligandi subditos ad exponendam vitam pro salute Reipublicæ, & agendum aliquid, non obstante evidenti periculo vitae. Sic in bello justo milites à ducibus jubentur servare stationem periculosa, vel facere irruptionem, cum periculo & dispendio vita. Sic etiam tempore pestis possunt Prælati & Magistratus præcipere ut aliqui Presbyteri & Medici maneat in civitate, ut ei in tanta necessitate succurrant. Ratio est, quia omnis perfecta communitas debet habere medium conservandi salutem totius, etiam cum dispendio alicujus sue partis, cum non minus de jure naturæ sit, ut totum se conservet, etiam cum destructione partis, quam ut pars se periculo exponat propter conservationem totius. Unde leges illa que cives obligant ad exponendam vitam pro salute Reipublicæ, non sunt puræ humanæ, sed aliquid juris naturalis includunt.

14. Quod si petas, unde cognosci possit, an lex humana obliget cum dispendio vita? Respondebo breviter id ex hac potissimum regula colligi posse. Quotiescumque id quod præcipitur lege humana, ita conductus ad bonum commune, ut majus bonum commune sit observare legem quam servare propriam vitam, tunc lex obligat etiam cum dispendio vita. Si autem sit majus bonum commune conservare vitam propriam, quam servare legem, tunc lex humana non obligat cum vita dispendio. Et ratio est, quia conservatio vita civium spectat ad bonum commune, sicut observationis legis: Ergo nisi obligatio legis sit majoris momenti in ordine ad bonum commune, quam conservatio vita civium, legislator cum tanto dispendio non potest obligare ad legis observationem; obligaret enim irrationaliter, cum non ordinaret minus bonum ad majus, sed e contra majus ad minus.

Ex hac regula colligitur, Carthusianum in extrema necessitate ægritudinis constitutum, non solum posse licet à carnibus abstinere, sed etiam ad id teneri, quia majoris momenti est conservatio strictioris observantiae ac disciplinæ in toto Carthusianorum ordine, quam vita unius Carthusiani. Similiter possunt ac debent aliorum Ordinum Religiosi, ex amore & reverentia sua regula, ita illam servare, ut à morbo liberari nolint, si necesse sit constitutiones sue Religionis violare, & si ex earum violatione observatio regulæ non parum repesceret, & disciplinæ religiosæ vigor multum imminueretur.

§. III.

Quinam legibus humanis subiectantur?

15. Dico primò, non solum subditi, sed etiam Principes & Legislatores, subduntur legibus suis, quantum ad vim directivam, sed non quoad coactivam, seu coercitivam. Ita D. Thomas h̄c qu. 96. art. 5. ad 3.

Prima pars patet, nam caput, quantum fieri potest, debet conformari corpori & membris communis, aliæ deformitas maxima esset in illa, juxta illud Augustini 3. Confess. cap. 8. *Turpis est omnis pars suo universo non congruens:* Ergo conveniens est quod Princeps, vel Legislator, qui est caput Reipublicæ, servet leges suas, non minus quam subditi, subindeque illis subditur, quantum ad vim directivam, ex ipsa lege naturali, quæ

dicit non minus contra rationem esse caput discordare à membris, quam membra à capite. Unde L. *Lignavox.* C. de legibus sic dicitur: *Lignavox majeſtate regnantiſ eſi, legibꝫ alligatiꝫ ſe Princepſ profiſti.* Et L. Princeps ff. de legibus: *Pareto legi quicquid legem sanxeris.* Similia habentur in jure Canonico cap. *Iustum diſtinct. 9.* his verbis: *Iustum eſt Princepſ legibus obtemperare ſuis.* Tunc enim iura ſua ab omnibus custodienda exiſtimat, quando & ipſe illis reverentiam præbat. Et ne videatur id conſiliſ tantum cauſā dici, ſubditur: *Princepſ legibus teneri ſuis, nec in ſe poſſe dannare iura qua in ſubjeſtis conſtituunt;* iusta eſt enim authoritas eorum, ſe quod populi prohibent, ſibi licere non patiantur. Demum Ambrosius ad Valentianum Imperatorem epift. 32. ita loquitur: *Quod cum praſcripsiſti alijs, praſcripsiſti & tibi.* Leges enim Imperator fert, quas primus ipſe conſtituit.

Secunda pars probatur ex discriminē quod reperitur inter vim directivam, & coactivam, seu coercitivam legis. Vis enim directiva respicit actus licitos, vel illicitos, aut indifferentes; coactiva vero, seu coercitiva, poenam inducitam ad observantiam legis. Sed Princeps non potest cogi vel puniri poena inducitivā ad legis observantiam, cum nullum habeat superiorē a quo cogatur, & nemo propriè a ſeipſo cogi possit: Ergo Princeps non subdit ſui legibus, quoad vim coactivam, seu coercitivam, ſed ab eis quantum ad obligationem poena ſubeunda ſolutus eſt.

16. Dico secundò, Clerici non obligantur legibus civilibus Principum ſecularium, quoad vim coactivam bene tamen quoad vim directivam, & ex naturali æquitate, quā tenentur ſe conformare alijs membris Reipublicæ.

Prima pars eſt certa, cum Clerici ſint exempti à jurisdictione Principum ſecularium, cap. *Decernimus de judicijſ, cap. Sancta Maria,* de constitutionibus, cap. *Seculares,* de foro competenti in 6. Quam exemptionem aliqui putant eſſe de jure divino, idque colligunt ex Scriptura ſacra; ex novo quidem testamento, ex illa Christi illatione Matth. 17. Ergo liberi ſunt filii, à legibus ſeſilicet tributorum; ex veteri autem ex Genesis 47. ubi Joseph omnem terram Aegypti ſubjecit Pharaoni, *Præter terram Sacerdotum.* Alij vero cenferunt, hanc Clericorum exemptionem ſolum eſſe de jure humano, nimis ex prædictis Summorum Pontificum constitutionibus, & Princepum ſecularium favore; quod tamen ius humanum juri naturali & divino maximè conſentaneum eſt. Cui ſententia favere videtur D. Thomas in illud ad Rom. 13. Ideo tributa, nam ibi loquens de obligatione ſolventi tributa, ſic ait: *Ab hoc debito liberi ſunt Clerici ex privilegio Princepum, quod quidem aequitatem naturalē habet.*

Secunda pars ex eo conſtat quod Clerici, non obſtantे clericatu, ſunt cives Reipublicæ, & ejus membra: Ergo ex naturali aequitate, & ratione conformatiſtis quam cum alijs Reipublica membris habere debent, tenentur servare leges civiles Princepum ſecularium, quæ non derogant Privilegiis Clericorum, & ad pacem ac tranquillitatem Reipublicæ ſpectant.

17. Dico tertio, illi qui ſunt in territorio alieno, ſive tranſundo, ſive immorando, non tenentur servare leges proprii territorij. Ratio eſt, quia jurisdictionis authoritas limitatur intra proprium Princepis territorium, ſicut vis activa agentium naturalium limitatur & coactatur intra sphæram ſue activitatis: Ergo ſicut illa non poſſunt agere ultra

ultra propriam sphæram, ita nec leges Princepum obligare extra proprium illorum territorium. Unde cap. 2. de constitutionibus in 6. dicitur poenam latam per statutum Episcopi, non incurri ab eo qui extra illius territorium non ſervat tale statutum: quia (inquit) *extra territorium ius dicenti, non patetur impunè,* ut habetur lege ultimâ ff. de jurij ditione omnium iudicium.

18. Dico quartò, peregrini & advenae obligantur ad ſervandas leges territorij per quod tranſeunt. Hæc conclusio ſequitur ex dictis in præcedenti: Si enim brevis absentia ſufficit ad eximendum viatores à ſubjectione legis proprii territorij à quo diſcedunt, debet quoque ſufficere brevis præſentia ad ſubiectendum illos legibus alieni territorij, per quod tranſeunt. Par enim eft ut ſentiat onus qui ſentit commodum, ut dicitur regula 5. de regulis juris in 6. Unde advenae & peregrini tranſeunt per loca in quibus festum aliquod celebatur; ſi ſunt ibi toto mane diei fести, tenentur ſacrum audire, non tamen ibi commorari ut aident. Similiter tenentur quandiu ibi ſunt, abſtinere ab opere ſervili die festo, & cibis prohibitis in die jejuniū. Illi vero qui mane diſcedunt ex proprio territorio, in quo jejuniū obligat, & nocte pervenient ad locum ubi jejuniū non obligat, poſſunt nocte cœnare, carnesque comedere; cum diſcedens non tenetur ſervare leges ſui territorij, ſed poſſit ſequi leges favorabiles loci per quem tranſit. Ex quo inferes, tatum ac validum eſſe matrimonium clandestinum, celebratum in loco ubi Tridentinum non ſervatur, ab incola loci in quo ſervatur. Sed de hoc ſuſiū in tractatu de matrimonio cap. 3.

CAPUT V.

De aliquibus speciebus legum humanarum.

Huc uſque diximus de lege humana in communione, jam de quibusdam illius speciebus breviter differendum eſt. Et primò de lege poenali, ſecondò de lege non scripta, quæ conſuetudo appellatur, tertio de lege favorabili, ſeu de privilegijs.

S. I.

De lege poenali.

1. Lex poenali dicitur omnis illa quæ præcepto vel prohibitione poenam expreſſe apponit: cujusmodi ſunt plurimæ leges Ecclesiasticae & civiles, quarum ista ſapè apponunt poenas temporales mortis, exilio, verberationis &c. Illæ vero poenas vel puræ ſpirituales, ut celulas & irregularitates, vel mixtas, ut privations officij, aut beneficij, aut vocis activa vel paſſiva; vel denique interdum puræ temporales, ut jejunia, corporis macerationes, & similia.

2. Circa hanc legem triplex eſt difficultas & controverſia inter Theologos. Prima eſt, an quando legislator condendo legem poenalem, nihil exprimit de obligatione ad culpm, lex poenali ad eam obliget, vel ſolum ad poenam? Respondeo illam obligare non ſolum ad poenam, ſed etiam ad culpm, niſi legislator contrarium expreſſerit: obligatio enim ad culpm conſequitur legem per modum proprietatis, impedibilis tamen a legislatore: Ergo poena vera lege, qualis eſt poenali, ſtatiuſ ſequitur obligatio ad culpm; niſi legislator ferendo talem legem, declarat ſe non intendere obligare ad culpm.

Pars II.

Confirmatur: Leges humanae quæ abſque poenae comminatione ponuntur, ad culpm obligant, ut conſtat ex dictis capite præcedenti: Ergo & illæ qua ſtuuntur cum comminatione poenae. Probatur conſuentia, quia comminatione non tollit obligationem ad culpm, ſed indicat illam. Nam ut ait Augustinus lib. 1. retract. cap. 9. *Omnis poena, ſi iusta eſt, peccati poena eſt, & supplicium non minatur.*

3. Dices, omnis lex, maximè poenalis, benignè interpretanda eſt, quando aliud non conſtat de mente legislatoris: Ergo quando in lege poenali legislator ſuam non exprimit voluntatem obligandi ad culpm, existimandum eſt, ipſum obligare ad ſolam poenam. Conſuentia manifesta videtur, nam aliás non benignè, ſed valde odiosè, mentem legislatoris interpretaremur.

Respondeo quod licet omnis lex, maximè poenalis benignè interpretanda ſit, hoc tamen debet fieri juxta naturam ipſius legis, non verò extrahendo illam à ſuo ſtatu connaturali; unde cum pertineat ad ſtatum connaturalē legis, ut obliget ad culpm, niſi contrarium legislator exprimat, eam ad culpm obligare cendiundum eſt, niſi oppoſitum legislator expreſſerit.

4. Secunda difficultas eſt, an leges poenales obligent ad poenam ante ſententiam judicis, vel ſolum poſt eius ſententiam?

Respondeo illas ante ſententiam judicis obligare ad poenas privativas, quales ſunt excommunicationis, irregularitatis, ſuspensiō, privatio vocis activa & paſſiva, non tamen ad poenas activas, quæ requirunt aliquam actionem executivam, v.g. poena mortis, exilio, aut ſpoliationis bonorum.

Prima pars patet, nam leges quæ ipſo facto imponunt poenas excommunicationis, ſuspensionis, interdicti, irregularitatis, privationis vocis activa & paſſiva, & fructuum beneficij à non recitantibus officiū, ſortiuntur ſtatiuſ ſuum effectum, ante ſententiam judicis. Idem dicendum de lege Ecclesiastica, quæ in poenam criminis reddit aliquos inhabiles ad matrimonium ipſo facto, nimis adulteros ſpe futuri matrimonij adulterantes, aut mortis conjugis reos; talium enim matrimonium ante omnem ſententiam irritum eſt.

Secunda vero pars, quæ eſt de poenas activis, ſeu ad ſu executionem aliquam rei actionem requirentibus, videtur manifeſta, tum quia lex obligans hominem ad exequendum in ſe poenam legis per propriam actionem, ante ſententiam judicis, nimis rigida videtur ac dura, ipſi que naturæ repugnat, præſertim ſi poena ipſo facto ſubeunda, gravis & acerba ſit, & aliunde non eſt necessaria ad bonum commune Reipublicæ; ſufficit enim bono communī, ſi reus patiatur talem poenam, poſt ſententiam judicis.

Tum etiam, quia exequi poenam requirentem aliquam actionem, per ſe loquendo, non ad reum, ſed ad judicem, & eis ministrum pertinet. Unde D. Thom. 2.2. quæſt. 62. artic. 3. ſic ait: *Quantum ad culpm adhibetur remedium per poenam, cuius iuſtiſio pertinet ad judicem.* Et id è amequam ſit condemnatus per judicem, non tenetur restituere plusquam accepit, ſed poſquam condemnatus eſt, tenetur poenam ſolvere.

5. Tertia difficultas eſt, an transgressor legis poenali teneatur in conscientia ſubire poenam legis, poſt judicis ſententiam?

Respondeo illum teneri in conscientia ſubire poenam, quæ ad ſu executionem requirit actionem.

M. nem.

nem, quæ commodiūs exercetur à reo; non verò illam, ad cuius executionem requiritur actio, quæ commodiūs exercetur à judice, vel ejus ministero.

Prima pars videtur manifesta, nam quando quis exilio vel pœnā pecuniaria mulctatur, tenetur egredi è regno, vel civitate, aut pecuniam solvere, hoc enim nihil crudelitatis aut injusitiae continet. Secunda verò probatur ex eo quod sententia pœnalis, sicut & lex, benignè est interpretanda, cùm sententia sit applicatio illius legis, quam benignè esset interpretandam, est communis animi conceptio, & dispositio juris: Ergo non tenetur reus ad exequendam illam pœnam in seipso, cuius execuſio commodiūs sit à judice, vel ministris, sed sufficit quod sit paratus ad illam sustinendam, quando infligetur ab illis. Pater consequentia, nam alias non benignè, sed durissimè interpretarētur sententiam illam. Unde D. Thomas 2. 2. qu. 69. art. 4. ad 2. Nullus ita condemnatur quod ipse sibi inferat mortem, sed quod ipse mortem patiatur, & ideo non tenetur facere id unde mors sequatur, tenetur tamen non resistere agenti quin patiatur quod iustum est eum pati. Sic ut etiā si aliquis sit condemnatus ut fame moriatur, non pœnat si cibum sibi occulte ministratum sumat, quia non sumere, effet seipsum occidere.

§. II.

De consuetudine.

6. Consuetudo est *jus quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur, cum deficit lex*. Unde cùm lex tripliciter possit deficere, primò cùm non est, secundò cùm est inutilis, tertio cùm est dubia, vel obscura, pro illo triplici legis defectu consuetudo suscipitur. Nam primò ubi non est lex, suscipitur consuetudo legis introductorya, seu vim habens legis. Secundò venit in defectum legis inutilis, consuetudo abrogativa illius. Tertio cùm lex obscura vel dubia est, venit in ejus defectum consuetudo, quæ vim habet interpretandi legem dubiam, vel obscuram. Quare Theologi docent, consuetudinem legitimè introductoryam, triplicem habere vim, nempe instituendi, abrogandi, & interpretandi legem; eamque posse novam instituere legem, veterem abrogare, & dubiam interpretari. Unde cap. *Cum dilectis de consuetudine, consuetudo dicitur optima legum interpres*.

7. Duo tamen breviter obserwanda sunt: Primū est, quod sicut de ratione legis est ut præcipiat actus bonos, ita ut consuetudo vim legis habeat, requiritur ut id de quo est, sit actus bonus; unde consuetudo de re illicita aut indifferenti, vim legis non habet. Ex quo fit, nullam introduci possit consuetudinem, quæ vim obligandi habeat contra legem naturalem; cùm lex naturæ id solum præcipiat quod est intrinsecè bonum, & vetet solum id quod est intrinsecè malum.

Alterum est, quod cùm omnis lex procedere debet à voluntate & ratione Principis, ut consuetudo vim legis habeat, requiritur ut Princeps, vel alia potestas superior, ad quam pertinet condere leges, ei consentiat personaliter, vel legaliter, seu juridicè. Dicitur autem consentire personaliter, quando per se immediate consentit tacite vel expressè. Legaliter verò seu juridicè consentire censetur, quando vel ipse vel prædecessores tulerint aliquando legem, vi cuius talis consuetudo approbatur.

8. Quod verò spectat ad tempus necessarium pro justa & legitima consuetudine, variae circumferuntur Doctorum sententiae: Sed illis brevitatis

causa prætermisso, dicendum est, quod quando consuetudo introducetur à populo, cum expresso consensu Principis, non est opus expectare tempus aliquod determinatum; quia cùm consuetudo non minorc vim habeat quam lex scripta, si accedat consensu Principis, vivæ oraculo expressus, non est dubium quin finiet illuc consuetudinem, subindeque non est expectandum determinatum aliquod tempus ad ejus validitatem. Si autem consuetudo introducetur à populo, & tacito seu presumpto consensu Principis, tunc servandum est tempus à jure determinatum; quia tunc Princeps non præsumit consentire, nisi evoluto tempore à jure determinato, præsumit enim velle servare ea quæ jure communi statuta sunt. Cæterum, cùm nec in jure civili neque in canonico, ullum certum tempus legatur determinatum pro introducenda consuetudine, hinc sit quod tempus à jure requisitum ad præscriptionem, requiri censeatur ad consuetudinem. Unde juxta hanc regulam consuetudo contra legem civilem requirit decem annos, contra ecclesiasticam quadraginta.

§. III.

De privilegiis.

9. Privilegium est lex à jure communi eximens, & jus aliquod privatum seu speciale & favorable concedens. Vel ut dicitur in cap. *Abbate*, de verb. signif. est *lex privata speciale aliquid indulgens*. Unde sicut de essentia legis non est quod sit scripta exarata, ita nec ad essentiam aut valorem prælegij scriptura necessaria est, sed potest verbo statui sicut & lex. Item sicut lex permanens est, nec expirat morte legislatoris, ita nec privilegium. Differt tamen à lege in duobus, primò quia lex jus commune; privilegium verò jus speciale respicit. Secundò, quia lex, quandiu est in vigore, semper obligat subditum; privilegium verò à legis observatione privilegatum excipit.

10. Dividitur autem primò in reale & personale. Reale est quod datur immediatè alicui rei, muneri, & conditione distincta à persona: ut causa pia, templo, prædio, statui clericali, vel regulari, muneri Episcopali, conditioni pupillorum vel scholasticonrum, &c. Personale est quod immediatè datur persona, ratione sui, & ex intentione ut ei prævideatur; ut si alicui concedatur ut non solvat decimas, ut sit immunis à tributis, ut absolvare possit à reservatis, vel dispensare ab irregularitatibus. Reale est perpetuum, & durat cum re, officio, statu, dignitate, aut conditione cui annexatur. Persona est ad tempus, extinguiturque cum persona cui conceditur, juxta regulam septuaginta juris in sexto: *Privilegium personale personam sequitur, & extinguitur cum persona*.

Dividitur secundò in privilegium gratiosum, remunerativum, & conventionale. Gratiosum est quod datur gratis, sine ullis meritis privilegiati. Remunerativum, quod datur in præmium meritorum ipsius. Conventionale, quod datur pacto seu conditione interveniente.

Dividitur tertio in locale, & generale. Isto licet uti ubique, illo non nisi in loco pro quo concessum est.

Dividitur quartò in favorable & odiosum, favorable est illud quod nemini afferit incommodum, ut vespi laete vel butyro in quadragesima. Odiosum, quod licet favet privilegiato, alteri tamen simul nocivum vel incommodum est, ut eximi à vegetabilibus aut tributis, cùm onere aliorum.

Dividitur

Dividitur quinto in affirmativum, quo facultas aliquid faciendi conceditur, & negativum, quod dat facultatem ad aliquid omitendum. Plures sunt aliae divisiones præviegij, pro quorum notitia recurrentum est ad eos qui de privilegijs ex professo & fusiūs tractaverunt.

11. Quæres primò, an ut præsint privilegia debant privilegiato esse noī, vel sufficiat quod ea à Princeps data & subscripta fuerint, & in curia authenticè expedita?

Respondeo quod si ea privilegia non possint habere effectum vel usum sine periculo peccati, antequam innescantur, non valent sine notitia præhabita, quia probabilis est Principem non velle dare occasionem illius pravi usus, nec velle dispensare nisi propter usum honestum. Unde dispensatio contrahendi matrimonium cum consanguinea, debet partibus innesceretur, ut validè contrahant, nec sufficit dispensationem, in curia Romana authenticè expeditam, & subscriptam seu bullatam esse, si adhuc partes id ignorant. Privilegia verò quæ antequam innescantur possunt habere effectum, sine periculo peccati, effectum habent ante ullam notitiam à privilegiato habitam, ab ipsa die expeditionis, & acceptationis illorum per procuratorem, quia cùm procurator faciat unum cum ipso privilegiato, ut morale instrumentum cum principali agente, quidquid agit procurator nomine privilegiarij, privilegiarius id agere censetur.

12. Quæres secundò, an cessante causâ privilegij, ipsum privilegium cesset?

Respondeo affirmativè: Sic privilegium non solvendi decimas alicui Ecclæsiæ, quia habet aliunde unde ministri sustententur, cessat quando Ecclesia definit habere unde illi sustententur. Sic etiam cessat privilegium indultum Canonicis, ut absentes recipiant fructus præbendarum suarum, in gratiam studiorum, quando illi studijs incumbere desinunt.

CAPUT VI.

De dispensatione à legiis humanis.

1. Dispensatio est juris relaxatio, unde differt à legi interpretatione, in eo quod hæc declarat tantum legem non habere vim obligandi in aliquo casu vel persona particulari; illa, adhuc vi gente legis obligatione, subditum ab ea eximit. Quod fit ut legem interpretari non sit tantum superioris, sed etiam subditū, qui per epikiam potest in casu particulari declarare legem non obligare:

contra verò in lege dispensare non potest nisi superior, cùm sit actus jurisdictionis, qui superioritatem requirit in dispensante, & subjectionem in eo cum quo dispensatur. Licet in legem divinam non possit cadere dispensatio propriè & strictè sumpta, quia Deus omnia singularia & contingentia prævidet; nec in legem naturalem, cùm illa nihil aliud sit, quam impressio legis divinæ & æternæ facta in mentibus nostris; bene tamen in legem humanam, quia nimis legislator humanus, quantumcunque prudens, non potuit singulos casus emergentes, & contingentes prævidere, juxta illud Sapient. 9. *Cogitationes mortalium timida & incerte providentia nostra*. Addo quod sicut ad bonum commune conducit eximere aliquas personas à lege communi, per speciale privilegium; ita ad idem bonum commune promovendum convenit cum aliquibus personis in eadem lege dispensare, cùm non minus per privilegium, quam per dispensationem, fiat à communi lege relaxatio.

2. Quæres primò, an liceat superiori subdi-

M 2